

Raadsmemo

Aan : De gemeenteraad
Datum : 20 juni 2023
Onderwerp : Evaluatie Programma Gezondheid en Luchtkwaliteit
IJmond 2021-2025
Van : Het college
Openbaar : Ja
Documentkenmerk : D-098422
Zaakkenmerk : Z-23-182286
Aantal bijlage(n) : 1

Hierbij ontvangt u ter kennisname de Evaluatie Februari 2022–April 2023 programma Gezondheid en Luchtkwaliteit 2021-2025 (programma G&L) opgesteld door Omgevingsdienst IJmond (OD IJmond). Het college heeft kennisgenomen van de evaluatie en de aanbevelingen van OD IJmond voor de optimalisatie van de uitvoering van het programma G&L overgenomen.

Toelichting

De gemeenten Velsen, Beverwijk en Heemskerk werken samen aan de verbetering van de luchtkwaliteit in de regio, om de gezondheid van de inwoners te bevorderen. Het programma Gezondheid en Luchtkwaliteit IJmond 2021-2025 (programma G&L) draagt hieraan bij. Naast ons programma is er ook een programma vanuit provincie Noord-Holland en de drie IJmondgemeenten gericht op Tata Steel. Daarnaast heeft Tata Steel haar eigen programma (de Roadmap+). Begin 2022 zijn we gestart met de uitvoering van ons programma. De programmacoördinatie is belegd bij OD IJmond. OD IJmond bewaakt de voortgang van de uitvoering van de maatregelen en de samenhang daarvan met andere programma's en stelt de (jaarlijkse) evaluatie op.

De luchtkwaliteit in de IJmond staat onder druk door de aanwezigheid van zware industrie, scheepvaart en het wegverkeer. Maar ook bijvoorbeeld houtstook draagt bij aan luchtvervuiling in de IJmondgemeenten. De luchtkwaliteit verbetert, maar de opgave is nog steeds heel groot. In de IJmond voldoen de meetresultaten (2021) van het meetnet aan de wettelijke (Europese) grenswaarden: er zit niet meer fijn stof in de lucht dan wettelijk is toegestaan.

Dit betekent niet dat daarmee ook de volksgezondheid volledig wordt beschermd. De gemeten waarden zijn hoger dan de gezondheidkundige (advies)waarden van de World Health Organisation (WHO) en brengen gezondheidsrisico's met zich mee. Inwoners van de IJmond ervaren hinder en hebben zorgen om hun gezondheid. Diverse gezondheids- en monitoringsrapportages van het RIVM en de GGD onderschrijven dit. Daarnaast blijkt uit depositieonderzoeken van het RIVM dat in onze regio ook grof stof neerdaalt. De daaraan gekoppelde verontreinigingen met lood en PAK leiden tot gezondheidsrisico's.

Eerste resultaten programma zichtbaar

Luchtkwaliteit staat in de regio hoog op de agenda en er ontstaat een steeds duidelijker beeld van de lokale maatregelen die we kunnen treffen. De uitvoering van het programma is flink op gang gekomen.

We hebben relevante bedrijven (met (potentiële) luchtmissies) in beeld gebracht en toezicht en handhaving aangescherpt. Onze lobby richting Europese Commissie en het Rijk om gezondheid mee te wegen in de (voorstellen) voor aanscherping van Europees bronbeleid heeft resultaat gehad. Verkenningen voor invulling van verduurzaming van mobiliteit zijn uitgevoerd op diverse vlakken, zoals gebruik van doorfietsroutes, verduurzaming woon-werkverkeer en stadslogistiek. Er zijn stappen gezet om te komen tot voldoende aanbod voor walstroom voor schepen.

We hebben inzicht in hoe gezondheid beter meegewogen kan worden in de ruimtelijke ontwikkelingen en mogelijkheden voor tegengaan van verontreiniging door houtstook verkend.

Op een aantal thema's is in 2023 verder bestuurlijke afstemming en ambtelijke uitwerking met gemeenten en GGD nodig over kaders en invulling. Bijvoorbeeld als het gaat om het tegengaan van (overlast door) houtstook, het verkennen van (alternatieven voor) ZE-stadslogistiek en een verbod op gebruik van generatoren of hulpmotoren door (binnenvaart)schepen en aanleg van walstroom. De Omgevingswet en/of (voorstellen voor) aanscherping van Europees bronbeleid bieden hiervoor handvatten.

We hebben in 2022 en 2023 een uitvoeringsagenda opgesteld en de voortgang in tertaalrapportages gepresenteerd. Ook zijn we gestart met het actualiseren van de webpagina luchtkwaliteit op de website van OD IJmond.

Vooruitblik

We gaan verder met het uitvoeren van de acties en maatregelen volgens de Agenda 2023 van het programma G&L en blijven inzetten op het aanvragen van subsidies en waar nodig en mogelijk het programmabudget in te zetten als cofinanciering.

We zullen het platform Milieu & Gezondheid meer in positie brengen door beleidsdilemma's of belemmeringen en stagnering in de uitvoering meer te agenderen.

We gaan verkennen of we de resultaten van het programma Gezondheid & Luchtkwaliteit kunnen presenteren in een dashboard waarmee de voortgang op de maatregelen inzichtelijk en toegankelijk gemaakt wordt.

En we hebben een Agendaverzoek ingediend om een IJmondiale raadssessie over houtstook te houden.

We informeren de raad over de voortgang door de periodieke monitoring van het programma Gezondheid en Luchtkwaliteit vanaf 2023 te integreren in de tertaalrapportages van OD IJmond.

Aanbevelingen

De OD IJmond heeft voor het tweede uitvoeringsjaar van het Programma Gezondheid en Luchtkwaliteit IJmond 2021-2025 een aantal aanbevelingen opgesteld:

- Intensivering samenwerking: grip op alle activiteiten binnen het programma;
- Versterken rol stuurgroep en bestuurlijke afstemming Efficiënte monitoring;
- Vertaling van ambities en doelen naar lokaal beleid (omgevingsvisie en -plan).

Bijlage(n):

- Evaluatie Februari 2022–April 2023 Programma Gezondheid en Luchtkwaliteit IJmond 2021-2025 (D-098440).

Evaluatie Februari 2022 – April 2023

Programma Gezondheid en Luchtkwaliteit
IJmond- 2021-2025

Inhoud

Hoofdstuk 1 Achtergrond en opzet evaluatie	1
Inleiding	1
Hoofdstuk 2 Context en doelstelling	1
Samenleving vraagt om schone lucht	1
Schone Lucht Akkoord Nederland (SLA)	2
Programma G&L	2
Hoofdstuk 3 Gemeten luchtkwaliteit en de gevolgen voor de gezondheid	3
Meetnet IJmond	3
Onderzoeken en publicaties	3
Conclusies	3
Hoofdstuk 4 Behaalde resultaten	4
A. Inhoud	4
Resultaten thema Industrie	5
Thema Leefomgeving en pilot hoog blootgestelde gebieden	8
Resultaten thema Leefomgeving	8
Pilot hoog blootgestelde gebieden	9
Mobiliteit	11
Resultaten thema Mobiliteit	11
Scheepvaart	16
Resultaten thema Scheepvaart	16
B. Proces	19
Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen	20
Conclusies	20
Aanbevelingen	21
Bijlage 1: Parameters, meetgegevens, onderzoeken en ontwikkelingen	23
Parameters	23
Meetgegevens Luchtmeetnet	24
Onderzoeken en effectmetingen	28
Relevante ontwikkelingen	29

Hoofdstuk 1 Achtergrond en opzet evaluatie

Inleiding

De gemeenten Beverwijk, Heemskerk en Velsen werken samen aan de verbetering van de luchtkwaliteit en gezondheid via het 4-jaren programma Gezondheid en Luchtkwaliteit IJmond 2021-2025 (programma G&L). Begin 2022 zijn we met de uitvoering van het programma gestart.

De voortgang van het programma wordt jaarlijks geëvalueerd. We kijken daarbij terug op de uitvoering en de behaalde voortgang en doen aanbevelingen voor de verdere programmaperiode.

Hiervoor schetsen we in hoofdstuk 2 kort de context en doelstelling van dit programma. In hoofdstuk 3 zijn conclusies met betrekking tot gemeten luchtkwaliteit en gevolgen voor de (ervaren) gezondheid opgenomen.

Daarna volgt in hoofdstuk 4 een overzicht van behaalde resultaten. In hoofdstuk 5 sluiten we af met conclusies en aanbevelingen.

Hoofdstuk 2 Context en doelstelling

Samenleving vraagt om schone lucht

De luchtkwaliteit en de gevolgen daarvan voor de gezondheid van onze inwoners staat al een aantal jaar hoog op de agenda in de IJmond. Net als onze inwoners maken wij ons in de IJmond zorgen over de impact van de activiteiten op het terrein van Tata Steel, andere industrie, scheep- en luchtvaart en wegverkeer op onze gezondheid. De laatste jaren is de maatschappelijke druk om tot concrete maatregelen te komen steeds groter te worden. Pittige discussies zijn aan de orde van de dag. Daarom hebben we het Schone Lucht Akkoord ondertekend. Samen met de provincie Noord-Holland laten we onderzoek doen naar de herkomst van de luchtvervuiling en de relatie met de gezondheid van onze inwoners. We adviseren de provincie bij vergunningverlening voor zware industrie. En via het Programma G&L pakken we de thema's op waar we als gemeente zelf zeggenschap over hebben. Met de Roadmap+ voert Tata Steel maatregelen uit om de uitstoot van verontreiniging te verminderen. Met het programma Tata Steel 2020-2050: Samenwerken aan een gezondere en veilige IJmond dragen provincie Noord-Holland en IJmondgemeenten hieraan bij.

Schone Lucht Akkoord Nederland (SLA)

Het doel van het SLA is de luchtkwaliteit in Nederland te verbeteren met een gezondheidswinst van minimaal 50% in 2030 (t.o.v. 2016) door het toewerken naar de advieswaarden uit 2005 van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) voor fijn stof (PM_{2,5} en PM₁₀) en stikstofdioxide (zie bijlage 2 voor een toelichting op deze parameters). Reden hiervoor is dat het overgrote deel van de gezondheidsschade door luchtverontreiniging aan deze stoffen wordt toegeschreven. In het SLA zijn maatregelen opgenomen die bijdragen aan verbetering van de luchtkwaliteit. De IJmond gemeenten hebben het SLA in januari 2020 ondertekend. Met ons programma Gezondheid & Luchtkwaliteit dragen we bij om de doelstellingen van het SLA te realiseren.

Programma G&L

In tegenstelling tot het SLA hanteren we in het programma G&L strengere WHO-advieswaarden uit 2021 voor fijn stof (PM_{2,5} en PM₁₀) en stikstofdioxide als doelstelling. In het programma zijn hiervoor concrete maatregelen opgenomen, die we als gemeenten zelf kunnen treffen. In het programma G&L zijn de volgende thema's benoemd:

A. Industrie en bedrijvigheid (niet Tata Steel)

B. Woon- en Leefomgeving

C. Mobiliteit

D. Scheepvaart

E. Tata Steel 2020-2050: Samenwerken aan een gezondere en veilige IJmond

F. Programma provincie Noord-Holland

G. Pilot hoog blootgestelde gebieden

H. Monitoring en evaluatie

De drie IJmondgemeenten staan aan de lat voor de uitvoering van de eerste vier thema's (A t/m D) uit het programma en dragen bij aan de uitvoering van de pilot hoog blootgestelde gebieden (thema G). De huidige evaluatie is gericht op deze 5 thema's en de monitoring (H) hiervan.

Alle inspanningsverplichtingen uit de diverse programma's en de maatregelen bij Tata Steel moeten leiden tot een verbetering van de luchtkwaliteit in de IJmond en verbeterde gezondheid van inwoners.

Hoofdstuk 3 Gemeten luchtkwaliteit en de gevolgen voor de gezondheid

Meetnet IJmond

In de IJmond wordt, als aanvulling op het landelijke meetnet, continu -op zes vaste punten de luchtkwaliteit gemeten van één of meer parameters (o.a. fijn stof en stikstofdioxide). Bovendien wordt een aantal stoffen gemeten waarvoor geen landelijke meetplicht (meer) bestaat maar die regionaal wel van belang zijn. Alle meetresultaten van het IJmond meetnet in 2021 voldoen aan de wettelijke (Europese) grenswaarden: er zit niet meer fijnstof en stikstof in de lucht dan wettelijk is toegestaan.

In 2023 wordt, onder regie van Provincie Noord-Holland, (de opzet van) het luchtmeetnet IJmond geëvalueerd en bestuurlijk voorgelegd. Samen met IJmondgemeenten heeft ODIJmond hiertoe een advies met betrekking tot meetstrategie en voortzetting opgesteld.

Onderzoeken en publicaties

Daarnaast zijn en worden in de IJmond diverse onderzoeken en publicaties verricht die aandacht besteden aan de gezondheid en luchtkwaliteit in de IJmond, voornamelijk in relatie tot Tata Steel. Het betreft onderzoek naar onder andere (herkomst van) bronnen in relatie tot gemeten luchtverontreiniging, herkomst van (grof) stof met daaraan gekleefde verontreinigende componenten, gevolgen voor de gezondheid en ervaren gezondheid.

Conclusies

Uit alle metingen en onderzoeken blijkt dat de luchtkwaliteit verbetert, maar wel langzaam. Er is sprake van een dalende trend. Dit betekent niet dat daarmee ook de volksgezondheid volledig wordt beschermd (de grenswaarden zijn minder streng dan de WHO-advieswaarden). We komen in de buurt van de oude WHO-advieswaarden (2005) voor luchtkwaliteit (fijn stof en stikstofdioxide) maar de nieuwe WHO-advieswaarden zijn nog ver weg.

De luchtkwaliteit verbetert maar de opgave is nog steeds heel groot. Want in vergelijking met andere regio's en industriegebieden in Nederland is de luchtkwaliteit vaker matig tot onvoldoende in de IJmond. Bronnen op het terrein van Tata Steel leveren een belangrijke bijdrage aan onder meer fijn stof (maar ook polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK) en zware metalen). In de omgeving van Tata Steel komen vaker hogere concentraties fijn stof (PM10) voor dan in delen van Nederland zonder zware industrie en ook zijn in neergedaald grof stof in delen van de IJmond grote hoeveelheden PAK en metalen gevonden.

Ook blijkt dat er in de IJmond meer acute gezondheidsklachten worden gemeld bij de huisarts dan in andere industriegebieden en op het platteland en komt in de IJmond 25% tot (in enkele postcodegebieden) 51% (meer longkanker voor dan in de rest van Nederland. Daarnaast ervaren inwoners van de IJmond meer hinder en zijn zij bezorgder om hun gezondheid dan in de rest van de GGD-regio Kennemerland (gezondheidsmonitor IJmond).

Tata Steel is gehouden aan het uitvoeren van de maatregelen uit de Roadmap Plus om de uitstoot en overlast ten gevolge van de huidige bedrijfsvoering (drastisch) te verminderen. Deze maatregelen moeten in 2025 zijn afgerond. Voor een volledige evaluatie zijn de resultaten van de Roadmap+ en het programma Tata Steel 2020-2050: Samenwerken aan een gezondere en veilige IJmond dragen provincie Noord-Holland en IJmondgemeenten van belang.

Het RIVM heeft, in opdracht van het Rijk, berekend dat de nieuwe (2021) WHO-advieswaarden in de IJmond in doeljaar 2030 niet haalbaar zijn zonder een zeer ingrijpend pakket aan maatregelen. Het kabinet wil stapsgewijs toewerken naar deze advieswaarden. Het RIVM heeft nu aanvullend onderzoek uitgevoerd naar de haalbaarheid van het doeljaar 2030 en waar het kabinet haar standpunt over het te behalen doeljaar – uiterlijk 2035 – laat afhangen. In mei 2023 vragen onze IJmond-colleges het kabinet (per brief) om perspectief te bieden op het behalen van de WHO-advieswaarden in Nederland (en vasthouden aan het doeljaar 2030) en de Europese voorstellen voor de nieuwe Richtlijn luchtkwaliteit. Ook wordt aangedrongen op een robuust plan onder leiding van het Rijk en goede bindende maatwerkafspraken met Tata Steel Nederland.

In bijlage 1 is een uitgebreider beschrijving van de meetresultaten, het toetsingskader, uitgevoerde onderzoeken en publicaties opgenomen.

Hoofdstuk 4 Behaalde resultaten

We hebben onderscheid gemaakt in behaalde resultaten op de inhoud (A) en het proces (B). De evaluatie op inhoud geeft de resultaten per thema en vervolgens een algemene inhoudelijke samenvatting. Het proces betreft de programmaorganisatie, monitoring en verantwoording en financiën.

A. Inhoud

Resultaten thema Industrie

Aanscherping Europese Richtlijnen

De Europese Commissie (EC) werkt aan de herziening van de EU-Richtlijn industriële emissies (RIE) met daarin aangescherpte emissienormen als basis om o.a. scherper te vergunnen door aan bedrijven scherpere emissiegrenswaarden en Best Beschikbare Technieken voor te schrijven.

Een IJmondse lobby in 2021 en 2022 bij de Europese Commissie en het Rijk met suggesties om gezondheid onder te brengen in de richtlijn (meer in lijn met de WHO-advieswaarden), heeft eraan bijgedragen dat de scope is verbreed. De 1e helft van 2023 worden de Europese voorstellen verder uitgewerkt en blijven we aandacht vragen voor de gewenste aanscherping en het perspectief voor de IJmond.

Scherper vergunnen en intensivering toezicht

Prioriteit voor 2022 en 2023 in ons programma is het scherper vergunnen (toepassing en beoordeling van BBT, een aanpak voor bedrijven die Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) naar de lucht uitstoten, het professionaliseren van het wettelijk adviseurschap (advisering op vergunningsprocedures van Tata Steel) en kennisontwikkeling en opleiding om aan deze thema's (nog) beter invulling te geven. Daarnaast versteviging op inzet op handhaving van het energiebesparingsakkoord.

We hebben subsidie (van € 100.000) binnengehaald en benut voor kennisontwikkeling en versterking van het toezicht op bedrijven met luchtemissies, het professionaliseren van het wettelijk adviseurschap (Tata Steel) -waarbij o.a. de samenwerking met Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied (OD NZKG) is verstevigd- en toepassen en beoordeling van BBT bij vergunningverlening en een aanpak voor de bedrijven die ZZS uitstoten. Dit wordt in 2023 gecontinueerd o.a. met een intern opleidingstraject voor specialist lucht, vergunningverleners en toezichthouders.

Daarnaast hebben we met deze subsidie (in maart 2023) een gespecialiseerde infraroodcamera (FLIR) aangeschaft ter ondersteuning van dit toezicht. In 2023 zal- naast een opleidingstraject- ervaring opgedaan worden met inzet van deze camera.

Bedrijven die (potentieel) ZZS uitstoten zijn in 2022 geïnventariseerd en worden vanaf 2023 – via een uitgewerkte programmatische aanpak – gecontroleerd. Hierdoor verkrijgt OD IJmond beter zicht op alle belangrijke luchtemissies die hier plaatsvinden. In het eerste kwartaal van 2023 is bij 93 bedrijven in de controle het aspect (potentieel)ZZS meegenomen en uitgevraagd.

Daarnaast worden in 2023 enkele relevante vergunningen geactualiseerd waarbij emissie naar de lucht (inclusief ZZS) wordt meegenomen.

Om het scherper vergunnen juridisch kracht bij te zetten, is beleid opgenomen in het geactualiseerde VTH-beleid van ODIJ (2023-2027): uitgaan van Best Beschikbare Techniek (BBT) bij vergunningverlening en actualisering (voor o.a. luchtkwaliteit, (grof) stof, zeer zorgwekkende stoffen (ZZS), geur) en het borgen van het wettelijk adviseurschap binnen de organisatie.

Gezondheid en datarapportages combineren

Voor het monitoren van concentraties in de lucht met luchtmeetnet en gezondheid met gezondheidsmonitor IJmond (inzicht in de verbetering van de luchtkwaliteit; inzicht in de afname van hinder op basis van klachten) is de inzet van de IJmond gemeenten om het aantal stoffen dat gemeten wordt via het Meetnet uit te breiden om aan te sluiten op de bevindingen vanuit het gezondheidsonderzoek van het RIVM. Daarnaast adviseert de GGD om (reeds beschikbare) gezondheidsindicatoren toe te voegen aan deze evaluatie. Dit wordt in 2023 opgepakt.

Energiebesparingsplicht bedrijven

Op basis van het provinciaal energieakkoord is een inventarisatie afgerond van alle bedrijven en instellingen waarop energiebesparingsplicht van toepassing is. Vanaf 2023 wordt ingezet op stimulerend toezicht bij deze bedrijven (toezicht gecombineerd met ondersteuning bij de uitvoering van benodigde maatregelen) met als doel dat in 2026 alle bedrijven zijn gecontroleerd.

In tabel 1 is een overzicht opgenomen van de stand van zaken van alle maatregelen voor het thema Industrie uit het Programma Gezondheid & Luchtkwaliteit.

Tabel 1: Thema Industrie en bedrijvigheid

Legenda					
Voorbereiding	Uitvoering gestart/vastleggen in beleid	Afgerond	Herbepaling aanpak of resultaat	Stand van zaken maatregel nog niet in beeld gebracht	Geplande start later in programmaperiode
Maatregel		2022	2023	2024	2025
Intensiveren T&H bij opslag, overslag en bulkbedrijven		Voorbereid en gestart	In uitvoering o.a. inzet & opleidingstraject specialistische camera		
Actualisatie milieuvergunningen/ scherp vergunnen BBT		Voorbereid o.a. kennisontwikkeling/inventarisatie	In uitvoering, geborgd in geactualiseerd VTH-beleid		

Terugdringen ZZS	Voorbereid o.a. kennisontwikkeling/ inventarisatie/ opstellen programmatische aanpak	In uitvoering via programmatische aanpak en kennisontwikkeling, geborgd in geactualiseerd VTH beleid		
Gezondheidsparagraaf onderdeel datarapportages luchtkwaliteit IJmond	Afgestemd met GGD	Afstemming over aanpak gestart		
Stimulering stookgedrag door inzet datalogger	Vastgelegd in beleid/onderdeel regulier toezicht. Continuering (extra vraag vanuit bedrijven o.a. ook vanwege hoge gasprijzen en uitvoering E-besparingsakkoord)			
Intensiveren toezicht en onderhoud en keuring stookinstallaties	Inventarisatie en pilot tuindersgebied Heemskerk uitgevoerd, alle relevante installaties IJmond gecontroleerd	Uitvoering nazorgtraject/locaties vanuit controles 2022	Vastleggen in beleid/Onderdeel regulier Toezicht	
Intensiveren controle E-besparingsplicht	Gestart (Voorbereiding, inventarisatie afgerond)	Start met uitvoering; onderdeel Energiebesparingsakkoord	Vastleggen in beleid/Onderdeel regulier Toezicht	
Inkoopbeleid diensten en werken emissie vrij	In voorbereiding Borging via CO2-reductieplannen gemeenten (Velsen, Beverwijk en Heemskerk)			
Analyse geurklachten bedrijven				

Waar zijn we tegenaan gelopen

Het ligt niet volledig in onze macht om met lokale maatregelen te bewerkstelligen dat we in 2030 aan de aan de WHO-advieswaarden 2021 voldoen. Hiervoor is ook een ambitieus EU-Bronbeleid noodzakelijk zoals de herziening van de EU-Richtlijn industriële emissies. De Europese Commissie (EC) werkt aan deze herziening met daarin aangescherpte emissienormen als basis om o.a. scherper te vergunnen door aan bedrijven scherpere emissiegrenswaarden en Best Beschikbare Technieken (BBT) voor te schrijven.

Voor de verbetering van de leefbaarheid en gezondheid in ons gebied is verduurzaming van Tata Steel Nederland noodzakelijk (de eerste stappen naar een andere schonere productiemethode zijn bij Tata Steel in gang gezet). Het is daarbij van belang dat Europees en nationaal meer (wettelijke) mogelijkheden worden geboden om daadwerkelijk scherper (onderkant BBT-range) te kunnen vergunnen. Ook voor

maatregelen aan de bron voor het autoverkeer, scheepvaart, luchtvaart en houtkachels moet het EU-bronbeleid (richting zero-emissie) worden aanscherpt.

In 2022 hebben we ons binnen het programma vooral gericht op het inventariseren en verkennen, het vergroten van kennis en ervaring, aantrekken van een ervaren toezichthouder en het daarmee uitwerken van ons uitvoeringsplan voor 2023 en verder. In de zomer van 2022 is pas de bijdrage van gemeente Velsen voor de jaren 2023 -2025 verkregen. Daardoor is niet eerder dan de 2e helft van 2022 een ervaren toezichthouder geworven. Door krapte op de arbeidsmarkt bleek het lastig om externe expertise in te vullen. De toezichthouder is in oktober gestart en stopt in mei waardoor nu opnieuw gezocht moet worden naar versterking of andere invulling van de aanpak.

Thema Leefomgeving en pilot hoog blootgestelde gebieden

Resultaten thema Leefomgeving

Gezondheid meewegen in ruimtelijke advisering

OD IJmond toetst alle ruimtelijke ontwikkelingen op de geldende milieunormen. Om meer inzicht te krijgen in de relatie met de WHO-advieswaarden wordt deze toets in 2023 uitgebreid door ook te vermelden of een ontwikkeling ligt in een gebied waar een WHO-advieswaarde wordt overschreden (dit is niet afdwingbaar).

Tegengaan van (overlast door en) negatieve gevolgen van houtstook

Houtstook is één van de oorzaken van slechte luchtkwaliteit. Landelijk staat houtstook op plek 3 als het gaat om de belangrijkste bronnen voor luchtvervuiling. Uit een recent panelonderzoek door de GGD in de GGD-regio Kennemerland over Energiearmoede, waarvan ook Houtstook onderdeel was, is gebleken dat bijna een derde van de inwoners zijn/haar huis vanwege de energiecrisis geheel of deels op andere wijze is gaan verwarmen. Als eerste door elektrisch verwarmen en als tweede door verwarmen via houtkachel, openhaard of pelletkachel. Het merendeel van deze laatste groep stokers stookt regelmatig. Er is een trend te zien van recreatief verwarmen naar hoofdverwarming. Daarnaast blijkt dat bijna twee derde van de stokers niet bekend is met het stookalert (via de website Stookwijzer.nu) en een derde ook stookt bij windstil of mistig weer, terwijl wordt geadviseerd om dat niet te doen om zo overlast voor omwonenden te beperken. Vanuit het SLA hebben het Rijk, TNO, RIVM en gemeenten in 2022 een Routewijzer Houtstook ontwikkeld om gemeenten te ondersteunen bij communicatie, handhaving en regulering daarvan. OD IJmond heeft daaraan actief bijgedragen. De verwachting is dat inzet (communicatie, regulering of verbod) ten aanzien van Houtstook in de IJmond meerwaarde heeft om de luchtkwaliteit en gezondheid te verbeteren. In 2023 gaan we met elkaar en met de samenleving in gesprek over houtstook. Naar aanleiding van dat gesprek stellen we een IJmondiaal plan van

aanpak op om houtstook terug te dringen. Ondertussen hebben wij een mogelijke samenwerking verkend met de Natuur- en Milieufederatie Noord-Holland om mede invulling te geven aan een communicatie en participatietraject met inwoners.

Verduurzaming evenementen

Inzet op verkenning van verduurzaming van evenementen door emissiesarme(-vrije) aggregaten is opgenomen in de Agenda 2023 en wordt (2e helft) 2023 opgestart. Tegelijkertijd zal vanuit breder perspectief met gemeenten verkend worden in hoeverre invulling wordt gegeven of toegewerkt wordt naar emissiearme(-loze) (bouw)materieel (een maatregel die vanuit het SLA als zeer effectief wordt beschouwd).

Waar zijn we tegenaan gelopen

Inzet en nadere uitwerking op gezondheid is nodig om het instrument in te zetten en daarmee de vertaling naar gezondheid in (ruimtelijke) projecten te maken. Dit verdient aandacht in 2023, onder andere door toepassing hiervan in het in 2022 geselecteerde pilotgebied (gedeelte van de Spoorzone). Milieuadviseurs van ODIJmond hebben via opleiding geleerd te werken met de gezondheidseffecten screening bij ruimtelijke ontwikkeling. ODIJmond kan het instrument inzetten voor de "ranking" op milieunormen. Wij ervaren dat er in de samenwerking met gemeenten en GGD nog stappen gezet kunnen worden op gezamenlijke toepassing van instrumenten om meewegen van gezondheid in ruimtelijke plannen te verbeteren.

Een geplande campagne voor houtstook is niet uitgevoerd in het stookseizoen van 2022/2023. Dit had te maken met de bestuurlijke wens (september 2022) om eerst de ambitie ten aanzien van houtstook op te halen bij de raden medio mei 2023. Een (gezamenlijke) raadsessie met betrekking tot houtstook voor de zomer van 2023 bleek niet haalbaar. In 2023 gaan we het gesprek met elkaar en de samenleving voeren.

Pilot hoog blootgestelde gebieden

De IJmondregio is vanuit het SLA aangewezen als pilot "hoog blootgestelde gebieden" waarvoor onder regie van provincie Noord-Holland een maatwerkaanpak wordt uitgewerkt met als doel een actueel beeld van de verschillende luchtverontreinigende bronnen te geven. Dit actueel beeld geeft vervolgens handelingsperspectieven (de kern van de pilot). Naast dit kerndeel zijn er twee mogelijke maatwerkopties benoemd. Het kerndeel is nu in uitvoering en afronding is gepland medio 2023.

Waar zijn we tegenaan gelopen

De start van de pilot is vertraagd, onder andere door een latere inzet van een projectleider vanuit provincie Noord-Holland. Het invulling geven aan twee eerder voorgestelde maatwerkopties (GGD-rekentool en gezondheidkundige meetlat) binnen de pilot is inmiddels vanuit andere projectkaders opgepakt en in uitvoering.

In tabel 2 is een overzicht opgenomen van de stand van zaken van alle maatregelen voor het thema Leefomgeving en pilot “hoog blootgestelde gebieden” uit het Programma Gezondheid & Luchtkwaliteit.

Tabel 2: stand van zaken thema leefomgeving en pilot hoog blootgestelde gebieden

Legenda					
Vorbereiding	Uitvoering gestart/vastleggen in beleid	Afgerond	Herbepaling aanpak of resultaat	Stand van zaken maatregel nog niet in beeld gebracht	Geplande start later in programmaperiode
Maatregel	2022		2023	2024	2025
Gezondheid vast onderdeel belangenafweging in ruimtelijk beleid			Uitwerking op basis van resultaten pilot en ambities lokaal beleid		
Gerichte aanpak hoog blootgestelde/gevoelige groepen			Moet uitmonden in omgevingsplan/lokaal beleid		
Pilot gezondheidswinst in ruimtelijke ontwikkelingen	Vorbereid/ pilotgebied bepaald		In uitvoering	Vastleggen in beleid	
Actief informeren bij ongunstige omstandigheden voor hoog gevoelige groepen			2 ^e helft 2023, combi met resultaten pilot hoog blootgestelde gebieden		
Bevorderen gezondheid in de wijk/ wijkgerichte aanpak/ Stimulering rookvrije en groen woonomgeving	Geborgd in gemeentelijke (gezondheids-) programma's		Enkele wijkgerichte projecten in uitvoering		
Houtstook: Campagne open haarden en houtkachels/ verkenning mogelijkheden nieuwe wijken Stookvrij via	Geen campagne uitgevoerd stookseizoen 2022-2023,		Verkenning/ ophalen ambities en invullen		

Omgevingsvisie- en plan/ Duurzaam alternatief kerstboomverbranding	verder verkenning strategie nodig	strategie & lokaal beleid		
Extra inzet reinigen straten en wegen (Beverwijk/Velsen)				
Vuurwerkverbod/ vuurwerkzones	Verkend: geen grondslag vanuit huidige wetgeving	Ophalen ambities en invullen strategie/lokaal beleid combineren met houtstook		
Gezondheidsmonitor Trend signalering	Evaluatie voortzetting monitor gestart	Bepalen vervolgaanpak monitor en aanpak borgen	Uitvoering monitor 2024	
Pilot hoog blootgestelde gebieden SLA	Projectaanpak vastgesteld, uitvoering gestart	In uitvoering, geplande afronding 2023 daarna vertaling in (extra) gebiedsmaatregelen		

Mobiliteit

Resultaten thema Mobiliteit

Uitgevoerde verkenningen 2022

In 2022 zijn met de IJmond gemeenten verkenningen afgerond naar mogelijkheden en draagvlak voor vijf thema's:

Versnelling Elektrisch laden: Elektrisch laden wordt vanuit het Regionaal Mobiliteitsprogramma gezien als belangrijke eerste stap om te komen tot (alternatieven op) Zero Emissie (ZE) Stadslogistiek. Verkeersafdelingen geven hier uitvoering aan. Extra inzet vanuit het Programma G&L is verkend maar nu niet aan de orde. De voortgang wordt gemonitord via de Werkgroep IJmond Bereikbaar

(intelligente) Verkeersregelininstallaties (i-VRI): De (i)Vri's worden op zijn vroegst begin 2024 geplaatst, mogelijk zijn er dan kansen om met inregeling ten gunste van luchtkwaliteit aan de slag te gaan.

Afwaardering A22: De voorverkenning naar consequenties van het afwaarderen van de A22 is afgerond. Het onderzoek is één van de aanleidingen om een brede, regionale studie te starten naar de bereikbaarheid van de regio waarin naast het gebruik van de A22 ook wordt gekeken naar een betere invulling van de knoop Velsen. Dit onderzoek wordt (via IJmond Bereikbaar) samen met Rijkswaterstaat opgepakt.

Doorfietsroute:

De gemeenten zijn aan zet voor de aanleg van de doorfietsroutes en het doorvoeren van gewenste verbeteringen. Gebleken is dat een aanzienlijk deel van de doorfietsroutes (nog) niet aan de eisen van een doorfietsroute voldoet. Gebruikers blijken vooral behoefte te hebben aan een herkenbare inrichting van de doorfietsroute, (betere) bewegwijzering en frequentere afvaart van de pont over het Noordzeekanaal. Via IJmond Bereikbaar kunnen de gemeenten ondersteund worden bij het uitvoeren van de maatregelen van de doorfietsroute (bijvoorbeeld bewegwijzering, monitoren, aanjagen en communiceren). De regie op het faciliteren van overleg en inzicht in de status van de doorfietsroutes heeft Provincie Noord-Holland in 2022 op zich genomen.

ZE Stadslogistiek:

IJmond Bereikbaar heeft twee inspiratiesessies georganiseerd met als resultaat een opdracht voor een (extern) verkennend onderzoek naar mogelijkheden (wat zijn de mogelijkheden van milieuzones en logistieke hubs en op wat voor problematiek richten zij zich). Dit externe onderzoek wordt mogelijk gemaakt vanuit het programma G&L. Per kansrijke maatregel wordt de meerwaarde verkend om (in 2023) gezamenlijk tot een verdere uitwerking van effectieve maatregelen te komen. Ter onderbouwing hebben studenten (kosteloos en via een extern adviesbureau) inzichtelijk gemaakt wat de logistieke stromen in de regio zijn.

Ook Europese regelgeving voor de mobiliteitssector wordt aangescherpt (voorstellen voor bijvoorbeeld wegverkeer zoals alle nieuwe voertuigen per 2035 emissievrij). Landelijk is bepaald dat elektrisch vervoer wordt gestimuleerd, ook duurzame stadslogistiek en vrachtverkeer krijgen ondersteuning. In 2030 wordt een systeem van Betalen naar Gebruik (BNG) geïntroduceerd voor alle automobilititeit en het rijk wil met ingang van 2026 een speciale heffing voor vrachtverkeer introduceren ("vrachtwagenheffing").

Metten van luchtkwaliteit (NO₂) door uitstoot van wegverkeer

Er zijn negen meetpunten aangebracht voor maandelijkse metingen (t/m 2024) naar NO₂ door uitstoot van wegverkeer in Beverwijk en Velsen (aanvullend op 9 meetpunten specifiek voor project Spoorzone Beverwijk). Vanaf november 2022 wordt gemeten. Na overleg met Hollandse Luchten (bewonersplatform dat NO₂ metingen verricht -onder regie van provincie Noord-Holland en meetresultaten deelt) en gemeente Heemskerk, zijn in februari 2023 drie meetpunten in Heemskerk toegevoegd. De meetgegevens dienen als input voor (beleidsmatige) keuzes ten aanzien van mobiliteitsvraagstukken en het signaleren van een trend.

In 2023 wordt verkend hoe deze gegevens overzichtelijk te presenteren (bijv. via Power-BI) en eenvoudig te delen.

Impuls Werkgeversaankpak (verduurzaming woon-werkverkeer)

Er is een impuls gegeven aan de Werkgeversaanpak - verduurzamen van woon- werkverkeer van bedrijven - door het laten uitvoeren van extra mobiliteitsscans personenvervoer door IJmond Bereikbaar. Deze scan levert een nulmeting (CO2-uitstoot) en laat zien welke maatregelen en activiteiten kansrijk zijn en een positieve bijdrage leveren aan de gedragsdoelstellingen. In 2023 worden deze scans, via inzet vanuit het programma G&L, uitgebreid om de uitstoot luchtvervuilende emissies zoals stikstof (NOx) en fijnstof (PM) in beeld te krijgen. Zo kunnen we de milieufactoren voor de verduurzaming van mobiliteit inzichtelijk maken voor de regio, dit inzicht zal in de 2e helft van 2023 gestalte krijgen. In 2022 zijn totaal acht scans uitgevoerd. In 2023 zijn al 2 scans afgerond en 6 scans ingepland.

Verduurzaming transport

Het convenant Waterstof Zwaar transport is door de IJmondgemeenten ondertekend in oktober 2022. Om invulling te geven aan dit convenant faciliteren en stimuleren we initiatieven voor elektrificatie van zwaar wegtransport. LNG is een schonere brandstof maar wordt gezien als tussenoplossing en inzet is te duur gebleken. Ingezet wordt nu op duurzamere oplossingen als elektrificatie en waterstof.

In tabel 3 is een overzicht opgenomen van de stand van zaken van alle maatregelen voor het thema Mobiliteit uit het Programma Gezondheid & Luchtkwaliteit.

Tabel 3: stand van zaken thema mobiliteit

Legenda					
Vorbereiding	Uitvoering gestart/vastleggen in beleid	Afgerond	Herbepaling aanpak of resultaat	Stand van zaken maatregel nog niet in beeld gebracht	Geplande start later in programmaperiode
Maatregel	2022		2023	2024	2025
Stimuleren hernieuwbare energiedragers	Vorbereid en gestart		Scope verlegd van LNG naar elektrificatie en waterstof		
Werkgeversaanpak: verduurzamen woon-werkverkeer	In uitvoering, minder scans dan gepland i.v.m. beperkte capaciteit. Project Last Mile gestart (verbeteren woon-werk reis vanaf OV punt tot werkgever)		Capaciteit op sterkte, scans worden uitgebreid met inzicht in uitstoot luchtvervuilende emissies. Last Mile project in Uitvoering		
Verminderen, veranderen, verduurzamen transportkilometers	o.a. via Convenant Waterstof Zwaar Transport		In uitvoering, scope verlegd van LNG naar elektrificatie en waterstof		

Normering mobiliteit onder de Omgevingswet		Normstelling goederenvervoer wordt verkend en uitgewerkt/ toezicht komt bij OD IJmond	
Digitale Bereikbaarheid/ Thuiswerken	Via communicatie op de IJB website	Campagne gepland	
Simulering plaatsing laadpunten elektrische fiets	Fiets stimulering via de IJmond fietscommunity	Fiets stimulering via de IJmond fietscommunity	
Stimulering deelvoertuigen en samenrijden	Aantal projecten in uitvoering	Samenrijden via de rideshare community; continueren en uitbreiden	Continuering
Scholenaanpak- stimulering fietsgebruik richting scholen	Project Velsen afgerond	Beverwijk en Heemskerk	
Stimuleren OV en realisatie lightrailverbinding	Gerealiseerde OV verbinding is ten tijde van Corona uit de dienstregeling verwijderd	Nieuwe lobby nodig, wordt via IJB geagendeerd	
Versnellen en intensiveren E-laden	Verkenning afgerond, via IJB worden kansen en belemmeringen geagendeerd	Beperkte capaciteit/ gemeenten aan zet	
Fietsinfrastructuur : doorfietsroute en behoud 2 ^e pont	Verkenning afgerond, via IJB worden kansen en belemmeringen geagendeerd. Lobby op blijvende inzet (financiering) 2 ^e pont in uitvoering	Beperkte capaciteit/ gemeenten aan zet	
Hub Pakketvervoer/ schone distributie en Zero Emissie Stadslogistiek	Inspiratiesessies over invulling en aanpak gehouden	Verkenning kansen en mogelijkheden IJmond gestart (opdracht verleend april 2023)	
Coördinatie verkeerslichten/ i-VRI	Verkenning afgerond; 1 ^e i-VRI's komen eind 2023/begin 2024		Kansen inregeling ten gunste van luchtkwaliteit afwegen

Onderzoek invloed A22	Onderzoek afgerond	Resultaten zijn onderdeel van regionale studie bereikbaarheid in de regio	
Metten uitstoot wegverkeer	Strategie bepaald en meetpunten geïnstalleerd	Maandelijkse metingen en analyse	Vervolgstrategie bepalen
Verduurzaming gemeentelijk wagenpark	Geborgd in CO2 reductieplan; verkenning vervangingspotentie uitgevoerd	Bestaand wagenpark op logische investeringsmomenten vervangen door emissievrije voertuigen	
Emissie-eisen opnemen bij inkoop of aanbestedingen voertuigen/transportdiensten	Eisen zijn in algemene zin opgenomen in Inkoopbeleid		
Lokaal mobiliteitsbeleid	Geborgd in mobiliteitsagenda, verkenning actualisatie regionale gestart	Agendering via IJmond Bereikbaar, voorbereiding nieuwe regionale Agenda	

Waar zijn we tegenaan gelopen

Op het gebied van Mobiliteit is beperkte capaciteit bij gemeenten genoemd als vertragende factor bij het realiseren van een aantal maatregelen. Met name gemeente Velsen geeft dat aan. Dit vertaalt zich bijvoorbeeld in het ontbreken van een (concept) programma laadinfrastructuur ter versnelling van E-laden. Daardoor is de afronding van doorfietsroutes vertraagd. Het faciliteren van het doorfietsroute-overleg is 2e helft 2022 verschoven van IJmond Bereikbaar naar provincie Noord-Holland.

Waar vanuit het programma G&L eerst ingezoomd is op een impuls op extra faciliteiten voor de doorfietsroute willen we nu een impuls geven op het afronden (het voldoen aan de criteria) van de huidige routes (via IJmond bereikbaar). Dit ligt in lijn met de behoefte van de gebruikers volgens een door IJmond Bereikbaar gehouden enquête (januari 2023).

Als het gaat om de afweging tussen stimuleren van fietsverkeer of verbetering van doorstroming en voorkomen van files ligt hier een beleidsmatig dilemma: sturen op de korte termijn (betere doorstroming geeft minder uitstoot door het wegverkeer- met langere wachttijden voor fietsers) of op de lange termijn (stimuleren van doorfietsroutes en verkorten wachttijden zorgt voor aantrekkelijkere fietsroutes en dus een hoger aandeel fiets). De keuze om verkeersstromen anders te prioriteren (bijvoorbeeld met de slim inregelen van (intelligente)

verkeersregelininstallaties. verkeersregelininstallaties (die na 2023 beschikbaar komen in de IJmond) is daar onderdeel van dit dilemma. Ook wordt de relatie gelegd met stadslogistiek: de voordelen van het prioriteren van vrachtverkeer bij iVRI's gaan afnemen bij het instellen van milieuzones.

Door onderbezetting in 2022 bij IJmond Bereikbaar is een beperkt aantal mobiliteitsscans uitgevoerd; inmiddels is dit ondervangen.

Scheepvaart

Resultaten thema Scheepvaart

Beperken overmatige roetuitstoot

In 2022 is een handreiking opgesteld om overmatige roetuitstoot in het havengebied van Velsen te beperken. Schepen zijn bezocht en geïnformeerd en waarschuwingen zijn uitgedeeld. Deze aanpak wordt in 2023 gecontinueerd en is ingebed in reguliere controles door ODIJ.

Walstroom

Het gebruik van walstroom door zee- en binnenvaartschepen verminderen geluidsbelasting en uitstoot van schadelijke stoffen zoals roet, fijn stof en stikstof. Dit geldt ook voor de IJmond (Beverwijk en Velsen), op dit moment is nog niet overal walstroom aanwezig. Bekend is dat enkele bedrijven aan de Trawlerkade te IJmuiden mogelijk geïnteresseerd zijn in walstroomvoorzieningen voor de schepen die zij ontvangen. Omdat veel overslagbedrijven in Beverwijk en Velsen gebruik maken van kades die in eigendom zijn van de gemeente of in beheer van Zeehaven IJmuiden of zelf kades in beheer hebben, betrekken we deze partijen.

De EU werkt aan een verordening die bepaalde typen zeeschepen zoals ferry-schepen en cruiseschepen verplicht walstroom te gebruiken. Ook is het verplicht voor zeeschepen walstroom aan te bieden. Port of Amsterdam is in overleg met het Ministerie van I&W hoe die nieuwe regelgeving op nationaal niveau zal worden geïmplementeerd en gehandhaafd. In de Zeehavens Beverwijk en IJmuiden/Velsen moet voldoende walstroom (vermogen) aangeboden worden om in 2030 te kunnen voorzien in 90% van de vraag vanuit (bepaalde) scheepssegmenten.

Gemeente Velsen wil graag walstroom toepassen voor de schepen van DFDS. De gemeente, Zeehaven IJmuiden, DFDS en OD IJmond gaan in 2023 een nieuwe subsidieaanvraag indienen (tender juni 2023) "Tijdelijke subsidieregeling walstroom zeeschepen" van het Rijk met cofinanciering van de gemeente voor de proceskosten.

Zeehaven IJmuiden start parallel hieraan voor de cruisevaart een tracé studie samen met KVSA met de netbeheerder Liander voor walstroom voor cruiseschepen (Monnickendamkade in de IJmondhaven). Inzet is om hier uiterlijk 2030 walstroom voor deze schepen te hebben gerealiseerd. Subsidieaanvraag voor deze voorziening zal waarschijnlijk plaats vinden in het kader van de subsidieregeling voor de klimaatgelden (€ 150 miljoen). OD IJmond geeft samen met Zeehaven IJmuiden opdracht om een haalbaarheidsstudie (inclusief tracé studie) uit te voeren. Daarnaast neemt OD IJmond in 2023 de uitwerking van Walstroom mee in de – van rechtswege- te actualiseren vergunning uit 2007 van de ferry (DFDS).

Havenbeheer

Het bevorderen van walstroom kan via privaatrechtelijk- en publiekrechtelijk instrumenten. Privaatrechtelijk beheer van de havens in Velsen rust grotendeels bij Zeehaven IJmuiden N.V. en Tata Steel Nederland. Publiekrechtelijk havenbeheer berust o.a. bij de gemeente Velsen en de Minister van Verkeer en Waterstaat.

Privaatrechtelijke instrumenten zijn bijvoorbeeld differentiaties in havengelden voor schone schepen en bij gronduitgifte of het toelatings-/ligplaatsbeleid eisen te stellen aan het gebruik van walstroom (in het geval de gemeente ook eigenaar is van kades of deze huurt). Publiekrechtelijke instrumenten zijn bijvoorbeeld in een omgevingsplan (Omgevingswet) het gebruik van walstroom voor te schrijven of borging van een verbod op het gebruik van generatoren in de Regionale havenverordening Noordzeekanaalgebied 2019 (de "havenverordening"). Voor binnenvaartschepen is deze mogelijkheid al opgenomen in de havenverordening. Verkend wordt om bij voorgenomen wijziging van de havenverordening dit ook voor zeeschepen op te nemen, dan wordt ook het differentiëren van haven(kade)gelden meegenomen.

Bunkeren waterstof en LNG

Op grond van de havenverordening kunnen ook gebieden worden aangewezen waar schepen met mobiele voorzieningen kunnen worden gebunkerd met waterstof en LNG. Gewerkt wordt aan voorstellen om hierin te faciliteren.

In tabel 4 is een overzicht opgenomen van de stand van zaken van alle maatregelen voor het thema Scheepvaart uit het Programma Gezondheid & Luchtkwaliteit.

Tabel 4: stand van zaken thema scheepvaart

Legenda

Vorbereiding	Uitvoering gestart/vastleggen in beleid	Afgerond	Herbepaling aanpak of resultaat	Stand van zaken maatregel nog niet in beeld gebracht	Geplande start later in programmaperiode	
Maatregel			2022	2023	2024	2025
In overleg met DFDS, zeehaven IJmuiden en KVSA (eigenaar en rederij) verkenning uitvoeren naar financiering walstroom voorziening ferryschepen IJmuiden Newcastle			Verkenning, subsidiemogelijkheden	Verkenning, subsidie aanvraag, tracéstudie		
Onderzoek haalbaarheid walstroom op kades waar deze voorzieningen nog niet zijn aangebracht			Inventarisatie relevante kades en regelgeving/juridische mogelijkheden afgerond, subsidie aangevraagd	Uitwerking kansen en mogelijkheden, koppeling Havenverordening		
Stimuleren toepassen LNG binnenvaartschepen; verkenning uitvoeren opdracht gevende partij			Aanwijsbesluiten voor gebieden waar bunkeren toegestaan is) afgerond	Scope verleggen naar waterstof		
Differentiatie havengelden				Uitwerking meenemen in wijziging Havenverordening		
Weken op water duurzaam aanbesteden			Opgave voor Zeehaven IJmuiden en RWS			
Nadere uitwerking eerste studie walstroom/waterstof-brandstofcel aggregaat t.a.v. cruisevaart				(opdracht verleend april 2023)		

Waar zijn we tegenaan gelopen

In de havens van Velsen zijn enkele walstroomvoorzieningen aangelegd. Verschillende verkenningen zijn uitgevoerd naar uitbreidingsmogelijkheden. Sluitende business-cases en kosten-baten zijn een zwaarwegend belang geweest voor betrokkenen om niet tot aanleg- en gebruik over te gaan. Ook het ontbreken van cofinanciering is een probleem gebleken om subsidieaanvragen te doen slagen.

In gemeente Beverwijk is een besluit over de toekomst van de Zeehaven in voorbereiding. Eventuele concrete invulling van walstroomfaciliteiten op publieke kades kan pas daarna worden uitgewerkt. Zo zijn er nog geen concrete maatregelen voorzien om een buiten gebruik gesteld gedeelte van de Noorderkade te vernieuwen waardoor schepen hier (voorlopig) geen gebruik van kunnen maken.

Een SPUK-subsidie aanvraag in 2022 voor marktverkenning en businesscase voor Walstroom in Beverwijk (3 aansluitingen) en Velsen (3 aansluitingen) is afgewezen. In 2023 zal opnieuw een (gewijzigde) SPUK-aanvraag gedaan worden.

B. Proces

Resultaat

De programmaorganisatie is opgetuigd en geborgd.

In 2022 is de Agenda 2022 opgesteld (en vastgesteld in juni 2022 door gemeente Velsen), zijn tertaalrapportages over de inzet van ODIJ geleverd in T2 en T3. In 2023 is de Agenda 2023 opgesteld en vastgesteld door de IJmond gemeenten (7 februari 2023). Dit continueren we in de verdere programma periode.

In 2022 zijn vier (bestuurlijke) overleggen van het Platform Milieu & Gezondheid gehouden. In 2023 is één (bestuurlijk) overleg Platform Milieu & Gezondheid gehouden en 4 gepland. Dit continueren we in de programmaperiode.

In maart 2023 is de voortgang op maatregelen gerapporteerd (via een verplicht format) aan de SLA-organisatie. Dit is een tweejaarlijkse verplichting en rapporteren we ook in 2025.

Daarnaast is informatie over luchtkwaliteit op de website van ODIJ geactualiseerd en overzichtelijker vormgegeven en vanaf mei 2023 toegankelijk. In 2023 een slag gemaakt worden om de informatie toegankelijker te maken en ook meer via social media te communiceren.

We benutten het Platform Milieu & Gezondheid, maar ook de Stuurgroep IJmond Bereikbaar en het bestuurlijk Overleg Industrie & Gezondheid IJmond om inhoud en keuzes voor te leggen.

Waar zijn we tegenaan gelopen

We kunnen de stuurgroep (Platform Milieu & Gezondheid) beter positioneren door dit platform te gebruiken om (botsende) inhoud uit het programma te bespreken en keuzes voor te leggen. In 2022 is al een aanzet gedaan om meer onderwerpen uit het programma en minder specifiek over de problematiek rondom Tata Steel te agenderen.

Tot nu toe is de monitoring vooral gericht geweest op de inzet vanuit ODIJmond. Maatregelen en acties waarop de regie bij de gemeenten (of GGD) ligt is nog onderbelicht. Dit gaan we vanaf 2023 verder integreren.

De maatregelen uit het programma hebben (logischerwijs) geen gedefinieerde reductiedoelstelling anders dat zij zullen bijdragen aan verbetering van de luchtkwaliteit. We zijn nog op zoek naar een lean verantwoording waarbij ook de benodigde capaciteit die samenhangt met de huidige rapportagestructuur verminderd en ingezet kan worden op inhoudelijke uitvoering van maatregelen.

Tijdens de vaststelling van het programma is in de gemeenteraad van Velsen de toezegging gedaan om per kwartaal te monitoren. In 2022 is dit ingevuld door per tertaal een separate monitoringsrapportage aan te bieden. Daarnaast stellen we een jaarlijkse agenda op en evalueren wij jaarlijks. Vanaf 2023 willen wij de tertaalrapportage integreren in die van OD IJmond.

Financiering

Het programma G&L wordt grotendeels gefinancierd door jaarlijkse bijdragen van de deelnemende gemeenten. Hiervoor is een jaarlijks budget gereserveerd van € 340.000, waarvan € 170.000 van gemeente Velsen en € 85.000 van zowel gemeente Beverwijk als van gemeente Heemskerk. Daarnaast maken we waar mogelijk gebruik van externe bijdragen en subsidies (in 2022 is, door inzet van (co)financiering uit het programma G&L een extra bijdrage van bijna 100.000 euro gerealiseerd via een toegekende SPUK-subsidie.

Een financiële doorkijk is opgenomen in de Agenda 2023 van het programma. G&L. Op dit moment is een bedrag van circa 68.000 euro nog niet bestemd. Het totaal beschikbare budget is – volgens huidig inzicht- voldoende om de maatregelen (geprioriteerd in de Agenda 2023) uit te voeren.

Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

We hebben bereikt dat luchtkwaliteit in de regio hoog op de agenda staat en er een steeds duidelijker beeld ontstaat van de lokale maatregelen die we kunnen treffen. De uitvoering van het programma is flink op stoom gekomen.

Zo hebben we flink ingezet op het (borgen van) scherper vergunnen en toezicht op bedrijven met (potentiële) luchtmissies, kennisontwikkeling en inventarisaties. Hiervoor hebben we ook een subsidies binnengehaald.

We hebben actief bijgedragen aan een (landelijke) Routewijzer voor (vermindering overlast door) houtstook en een mogelijk aanpak van houtstook in de IJmond voorbereid.

Om gezondheid beter mee te wegen in de ruimtelijke advisering is gestart met het uitwerken en toepassen van een afwegingskader.

We hebben een aantal inventarisaties uitgevoerd op mobiliteitsmaatregelen aanvullend op het programma van IJmond Bereikbaar. Daarnaast is een impuls gegeven aan de mobiliteitsscans (in kaart brengen van (potentiële besparing) woon-werkverkeer bij bedrijven) en is een verkenning gestart naar (alternatieven voor) Zero Emissie Stadslogistiek.

Ambitie op het gebied van Walstroom in de IJmond is er, echter de voorbereiding en doorlooptijd van dergelijke projecten vraagt intensieve samenwerking met partijen en een flink tijdsbestek. In 2022 zijn goede stappen gezet, we hebben actief bijgedragen aan verkenning en mogelijke stappen om walstroom voor schepen mogelijk te maken.

Aanbevelingen

De evaluatie van het eerste uitvoeringjaar van het Programma Gezondheid en Luchtkwaliteit IJmond- 2021-2025 leidt tot een aantal aanbevelingen aan de deelnemende gemeenten voor het lopende tweede uitvoeringsjaar:

- Op volle kracht verder gaan met het uitvoeren van de acties en maatregelen uit de Agenda 2023;
- Intensiveren van onze inzet om samen met gemeenten en GGD instrumenten op te tuigen voor invulling van lokaal beleid en blijven uitvoeren van een stevige lobby richting Rijk en Europa: de hoeveelheid gezondheidswinst die in de praktijk haalbaar is (en verlaging van de luchtverontreiniging tot onder de WHO-advieswaarden), hangt af aanscherping van (Europees) bronbeleid en lokale bestuurlijke keuzes. De Omgevingswet (1-1-2024 van kracht) biedt de mogelijkheid om lokaal strengere normen (omgevingswaarden) op te leggen ten gunste van de leefbaarheid. Dit kan schuren met de huidige praktijk in de IJmond waarbij- door druk op de ruimte en de hoge milieubelasting- normopvulling vaak nodig is om plannen te realiseren.
- Het verkrijgen van meer inzicht in hoeverre maatregelen, waarbij de regie bij gemeenten ligt, zijn uitgevoerd of doelstellingen zijn behaald of worden ingevuld en daarmee bijdragen aan de programmadoelen. Denk hierbij aan lokaal beleid onder de Omgevingswet, hoe doelstellingen voor strengere emissie eisen aan voertuigen (via inkoopbeleid) zijn behaald of worden ingevuld en hoe dit geldt voor programma's vanuit de gemeenten voor een gezonder leefomgeving (zoals wijken groener, rookvrij);
- Ons extra inzetten om samen met gemeenten (en GGD) nadrukkelijk koers en strategie te bepalen; in de voorbereiding van een aantal maatregelen uit het programma merken we dat meer bestuurlijke afstemming en ambtelijke uitwerking nodig is over kaders en invulling. Bijvoorbeeld als het gaat om het tegengaan van overlast door houtstook, het verkennen van (alternatieven voor) ZE-stadslogistiek en een verbod op gebruik van generatoren of hulpmotoren door (binnenvaart)schepen en aanleg van walstroom.

- Het Platform Milieu & Gezondheid meer in positie brengen om te kunnen sturen aan de voorkant. Dit doen we o.a. door botsende inhoud of belemmeringen meer te agenderen en keuzes voor te leggen;
 - Verkennen of we de resultaten binnen het Programma Gezondheid & Luchtkwaliteit kunnen presenteren in een dashboard. Zo willen we de voortgang op de maatregelen inzichtelijk en toegankelijker maken en benutten voor (externe) communicatie;
 - Het integreren van de periodieke monitoring van het Programma G&L in de tertaalrapportages van OD IJmond om toe te werken naar een efficiënter verslaglegging. Dit gaan we met de IJmondgemeenten bespreken;
- . Ons blijven inzetten op het aanvragen van subsidies en waar nodig en mogelijk het programmabudget in te zetten als cofinanciering om zo subsidiekansen te vergroten.

Bijlage 1: Parameters, meetgegevens, onderzoeken en ontwikkelingen

In deze bijlage is een toelichting opgenomen met betrekking tot fijn stof (PM_{2,5} en PM₁₀) en stikstofdioxide. Dit zijn de parameters waar het SLA en het programma G&L zich op richt. Ook zijn gegevens vanuit het (meest recente) datarapport luchtmeetnet (2021) opgenomen die een beeld schetsen van de luchtkwaliteit in de IJmond.

Parameters

Luchtverontreinigende stoffen worden grofweg onderverdeeld in **deeltjesvormige** en **gasvormige** stoffen. Voor de deeltjesvormige stoffen wordt op basis van de grootte of samenstelling van de deeltjes, onderscheid gemaakt in verschillende fracties (particulate matter- PM). **Fijn stof** is klein genoeg om ingeademd te worden en wordt aangeduid als (PM_{2,5} (kleiner dan 2,5 µm), en PM₁₀ (kleiner dan 10 µm).

Stikstofdioxide (NO₂) behoort tot de gasvormige stoffen.

Fijn stof (PM₁₀) ontstaat (grooten)deels door menselijk handelen, bijvoorbeeld bij verbrandingsprocessen in de industrie en het verkeer, het overslaan van bulkgoederen, in de veehouderij, bij het stoken van hout of het roken van sigaretten. Een ander deel ontstaat van nature, denk hierbij aan opwaaiend (zand-)stof en zeezout.

Fijn stof (PM_{2,5}) maakt ook onderdeel uit van fijn stof (PM₁₀) en is vooral afkomstig van verbrandingsprocessen.

Stikstofdioxide (NO₂): Stikstofoxiden (NO_x) ontstaan bij verbrandingsprocessen door oxidatie van stikstof uit de lucht. Een deel van de NO_x komen in de vorm van stikstofmonoxide (NO) vrij, dat in de atmosfeer wordt omgezet in het meer stabiele stikstofdioxide (NO₂). Een ander deel komt meteen als NO₂ vrij. Stikstofoxiden zijn bruin, maar bij de concentraties waarin zij in de buitenlucht voorkomen zijn zij (normaal gesproken) geur- en kleurloos. De belangrijkste bron van stikstofoxiden in de buitenlucht is gemotoriseerd verkeer. NO₂ wordt gezien als belangrijke indicator voor de uitstoot van het wegverkeer.

Hieronder is een samenvattend overzicht opgenomen van de (wettelijke) grenswaarden en advieswaarden voor deze stoffen.

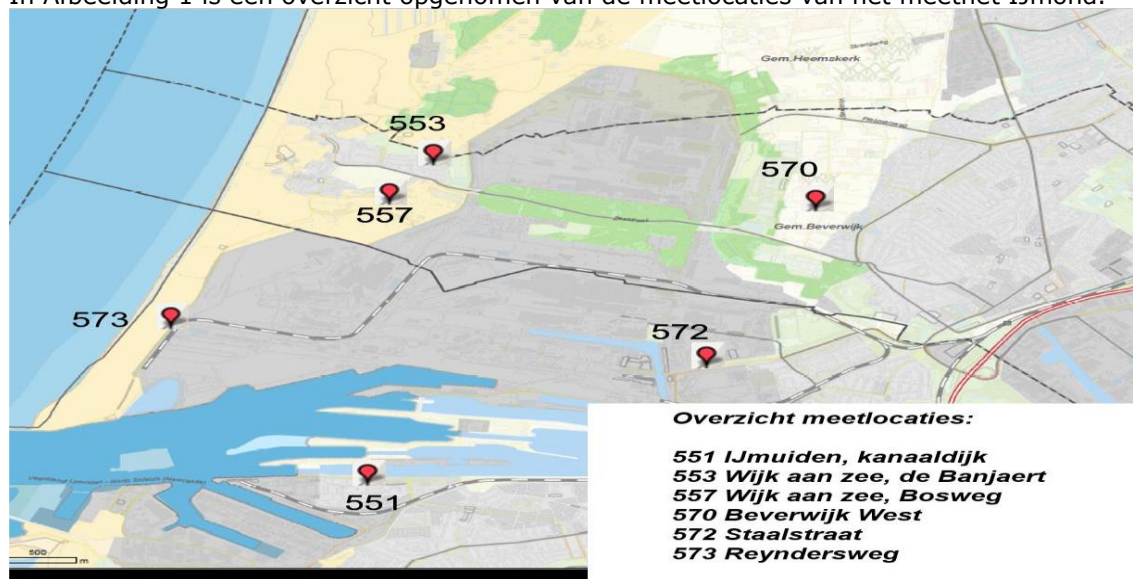
Samenvattend overzicht grenswaarden en WHO-waarden (in µg/m³)

Stof	Grenswaarde	Advieswaarde 2005	Advieswaarde 2021
NO ₂	40	40	10
PM ₁₀	40	20	15
PM 2.5	25	10	5

Meetgegevens Luchtmeetnet

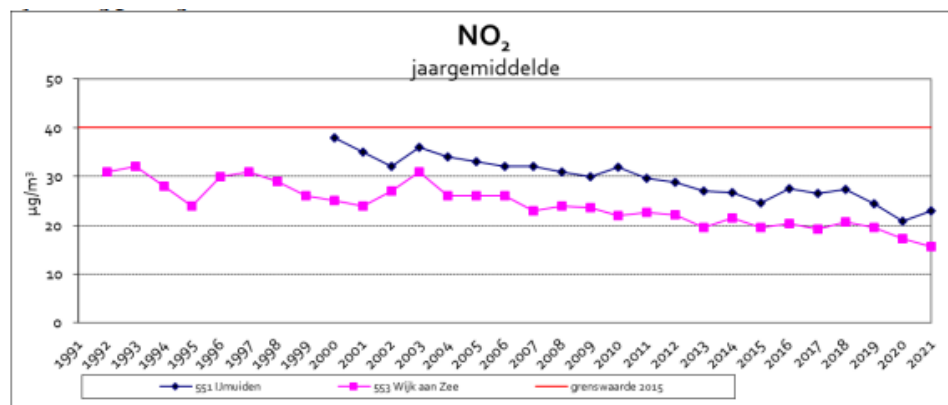
Via het luchtmeetnet wordt op een aantal locaties in Noord-Holland (door GGD Amsterdam) de luchtkwaliteit doorlopend gemeten. Dit meetnet bestaat al tientallen jaren, door de jaren heen zijn er enkele wijzigingen in de locaties en in de gemeten componenten geweest. Specifiek in de IJmond zijn er zes meetpunten (zie afbeelding 1). De apparatuur meet op alle punten fijn stof (PM_{2,5} en PM₁₀) en op 2 punten stikstofdioxide. Daarnaast worden er ook andere stoffen gemeten (zoals stikstofmonoxide, benzo(a)pyreen (onderdeel van PAK), de metalen arseen, cadmium, nikkel en lood). De gemeten stoffen per meetplaats zijn altijd in te zien op www.luchtmeetnet.nl en jaarlijks rapporteert provincie Noord-Holland over de meetgegevens. De laatste is van 2021 (rapport Luchtkwaliteit IJmond 2021), deze rapportage bevat informatie op parameterniveau in de IJmond gemeten in de tijd. De uitkomsten van het meetnet vormen een belangrijke bron voor trendanalyse, vergelijking met modelberekeningen en voor verder onderzoek naar de relatie tussen luchtverontreiniging en gezondheid. De meetresultaten zijn getoetst aan de wettelijke grenswaarden (opgenomen in bijlage 2, Wet Milieubeheer). Onderstaand een samenvatting van de gegevens voor NO₂ en fijn stof.

In Afbeelding 1 is een overzicht opgenomen van de meetlocaties van het meetnet IJmond.

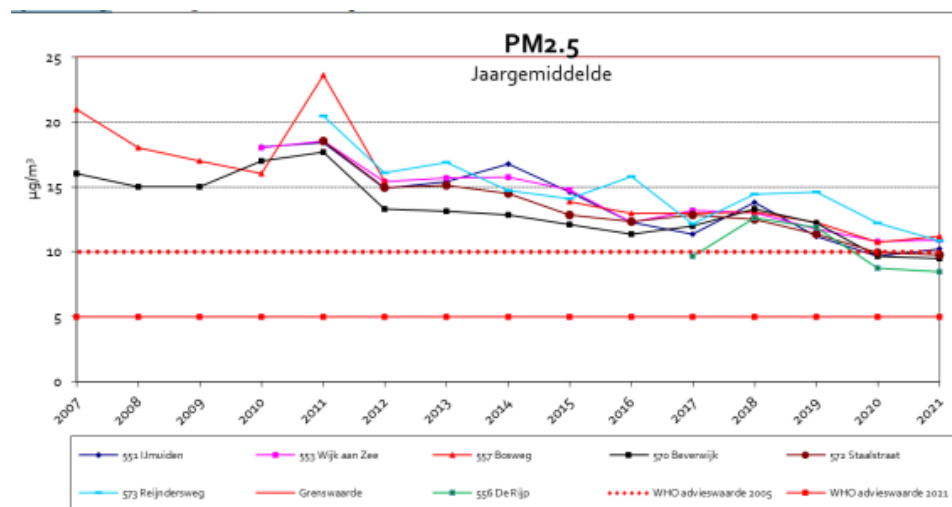

In onderstaande drie afbeeldingen is een overzicht van de meetresultaten van stikstofdioxide (NO₂) en fijn stof (MP_{2,5} en PM₁₀) opgenomen.

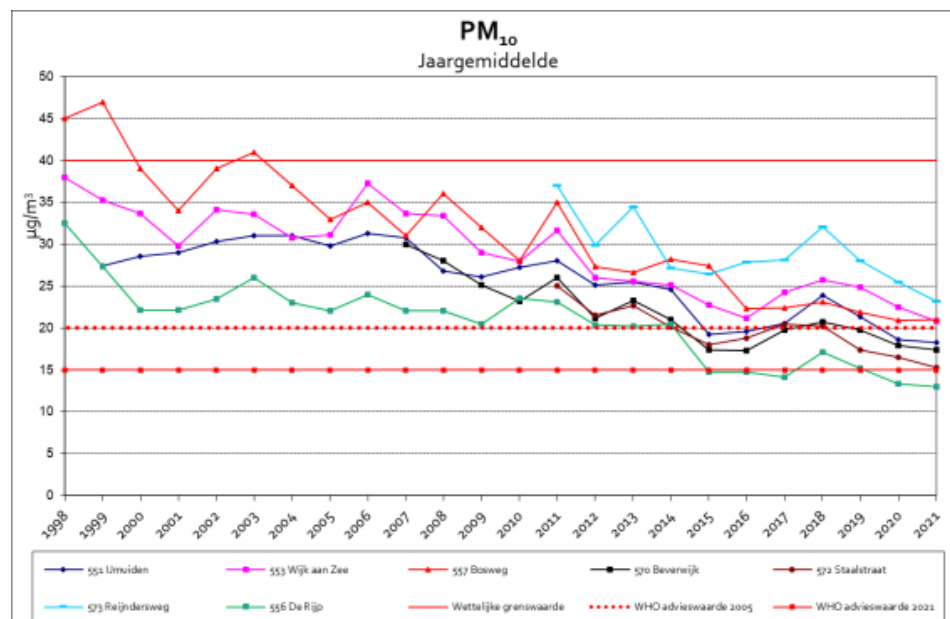
Afbeelding 2: Jaargemiddelde NO₂

Afbeelding 3: Jaargemiddelde PM_{2,5}

Afbeelding 4: Jaargemiddelde PM₁₀

Conclusie voor fijn stof (PM_{2,5}, PM₁₀) en NO₂ uit datarapport 2021

Te zien is dat de jaargemiddelde concentraties voor PM₁₀ (met uitzondering van locatie Bosweg), PM_{2,5} (met uitzondering van Wijk aan Zee en Bosweg) en NO₂ voor de locatie Wijk aan Zee, ten opzichte van 2020 verder zijn gedaald. **Alle meetresultaten voldoen in 2021 aan de wettelijke (Europese) grenswaarden.** Dit betekent niet dat daarmee ook de volksgezondheid volledig wordt beschermd. De grenswaarden zijn namelijk minder streng dan de gezondheidskundige advieswaarden van de WHO. In de IJmond voldoen de (jaargemiddelde) concentraties in grote mate niet aan de WHO-waarden (oud, 2005 en nieuw, 2021).

In de meetnetrapportage is een vergelijking gemaakt met beide WHO-advieswaarden. Hieruit blijkt dat NO₂ (op de 2 gemeten locaties) wel voldoet aan de oude (2005) WHO-advieswaarde maar niet aan de nieuwe (2021) WHO-advieswaarde.

Ook blijkt dat de jaarconcentratie voor fijn stof op 3 van de 6 meetlocaties (PM₁₀) en 2 van de 6 meetlocaties (PM_{2,5}) voldoet aan de oude (2005) WHO-waarde. Op geen van de meetlocaties wordt voor fijn stof (PM₁₀ en PM_{2,5}) de nieuwe (2021) WHO-advieswaarde behaald.

Onderzoeken en effectmetingen

Er zijn meerdere onderzoeken en publicaties die aandacht besteden aan de gezondheid en de luchtkwaliteit in de IJmond. Op de website van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) is een overzicht opgenomen van rapporten over gezondheid in de IJmond. Deze onderzoeken zijn gedaan in samenwerking met GGD Gemeentelijke Gezondheidsdienst, soms in samenwerking met andere partners.

Onderzoeken RIVM

Uit onderzoek van het RIVM in deze programma periode (vanaf 2021) blijkt onder andere dat:

- de luchtkwaliteit vaker matig tot onvoldoende is in de IJmond en dat er in de IJmond en in de omgeving van Tata Steel vaker hogere concentraties fijnstof (PM10) voorkomen dan in delen van Nederland zonder zware industrie. Ook worden meer acute gezondheidsklachten (bijvoorbeeld benauwdheid, hoofdpijn, misselijkheid en pijn op de borst) gemeld bij de huisarts dan in andere industriegebieden en op het platteland (*Tussentijdse resultaten Gezondheidsonderzoek in de IJmond Publicatiedatum 14-04-2021*).
- dat bronnen op het terrein van Tata Steel een belangrijke bijdrage leveren aan onder meer fijnstof (maar ook metalen en PAK) in de IJmondregio en dat PAK en metalen in het fijnstof voor een groot deel afkomstig zijn van activiteiten op het Tata Steel terrein. Voor fijn stof blijkt dat de gemeten en berekende bijdrage door Tata Steel aan de hoeveelheid fijnstof in de leefomgeving goed met elkaar overeenkomen, maar voor PAK en metalen geldt dit niet: de gemeten hoeveelheden metalen en PAK zijn (veel) dan was verwacht op basis van berekeningen. (*Onderzoek naar de herkomst van neergedaald stof en stoffen in de lucht in de IJmond regio Publicatiedatum 21-01-2022*);
- Inwoners van de tien postcodegebieden met de hoogste concentraties fijnstof (deze bevinden zich in Beverwijk en Velsen) 11 tot 16 procent vaker medicijnen krijgen voor hart- en vaatziekten, hoge bloeddruk en diabetes. Voor aandoeningen aan de luchtwegen bij volwassenen is dat 5 tot 10 procent vaker. Er zijn voor kinderen niet vaker medicijnen voor luchtwegaandoeningen voorgeschreven. Door de jaren heen lijken de verhogingen in het eerste medicatiegebruik in postcodegebieden met de hoogste concentraties wat af te nemen. Dit blijkt uit de derde en laatste monitor van het RIVM naar de invloed van de luchtkwaliteit op de gezondheid. Deze gezondheidsmonitor maakt deel uit van een lange termijnonderzoek naar de gezondheid van bewoners van de IJmond. Dit onderzoek is in 2009 begonnen naar aanleiding van zorgen van omwonenden over de risico's van de uitstoot van luchtverontreiniging vanaf het Tata Steel-terrein (*Gezondheid in de IJmond III: Monitoring incidentie medicijngebruik 2008-2019 Publicatiedatum 09-06-2022*).
- in grof stof dat neerdaalt in de IJmond grote hoeveelheden PAK en metalen aanwezig is. In 2020 is dit voor het eerst gemeten en daarna in het voor- en najaar van 2022 bevestigd. De hoeveelheid schadelijke stoffen varieert op een bepaalde plek, onder andere door verschillen in windrichting, maar de hoeveelheid schadelijke stoffen is niet verminderd. Het is niet exact duidelijk waar de PAK en metalen vandaan komen, naast Tata Steel kunnen ze ook afkomstig zijn van andere bronnen zoals afvalverbranding, houtstook of scheepvaart. Voor de zomer van 2023 presenteert het RIVM nog een onderzoek naar de invloed van Tata Steel op de gezondheid van omwonenden. Samen met deze resultaten zal

worden bekeken hoe vervolgonderzoek het beste kan worden ingezet. <https://www.rivm.nl/publicaties/depositie-onderzoek-ijmond-voorjaar-2022> **publicatie najaar 2022 toevoegen**

Relevante ontwikkelingen

Route naar Groen Staal Tata Steel

6 september 2022 heeft Tata Steel kenbaar gemaakt haar staalproductie verder te verduurzamen naar een CO₂-neutrale staalproductie in 2045. Hierbij wordt overgestapt op staalproductie met waterstof, waardoor in 2030, 10 jaar eerder dan gepland, groen staal geproduceerd wordt en daarmee de waterstofeconomie een enorme boost krijgt. Dit zorgt voor een intensief traject van vergunningen en meldingen en ruimtelijke procedures. Tata begint deze ontwikkeling met het project "Heracleus-Groen Staal" om 2030 te starten met het maken van staal met twee DRP's (Direct Reduction Plants) installaties en drie REF's (Reducing Electrical Furnaces) installaties. Er zal gestart worden met het draaien van de fabrieken op aardgas. Op termijn is het plan om over te gaan op waterstof. Het project leidt tot uit bedrijfsname van Hoogoven 7 (HO7) en Kooks- en gasfabriek 2 (KGF2). Door de bouwfase, transitiefase of operationele fase van de DRP's en REF's en voorlopig doordraaien van HO7 en KGF2 is de verwachting dat de belasting op de leefomgeving van de IJmond in eerste instantie toeneemt. Inzicht hierin zal worden gegeven in het (in 2023 te starten) milieueffectrapportage (MER) Als de DRP's en REF's goed draaien worden HO7 en KGF2 buitenbedrijf genomen waardoor de belasting op de leefomgeving afneemt.

Daarnaast blijft Tata Steel gehouden aan het uitvoeren van de maatregelen uit de Roadmap Plus om de uitstoot en overlast ten gevolge van de huidige bedrijfsvoering (drastisch) te verminderen. Deze maatregelen moeten in 2025 zijn afgerond. Tot nu toe is nog niet gebleken dat de maatregelen een positief effect hebben op de luchtkwaliteit in de omgeving.

Aanscherping Richtlijn Luchtkwaliteit

Op 26 oktober 2022 presenteerde de Europese Commissie (EC) voorstellen voor een nieuwe Richtlijn Luchtkwaliteit. Geïntroduceerd is het doel van nul-verontreiniging in 2050. Luchtkwaliteit moet dan zo zijn verbeterd dat luchtkwaliteit geen gezondheidsschade meer veroorzaakt en niet meer schadelijk is voor de natuur. Het voorstel brengt EU-luchtkwaliteitsnormen meer in lijn met de aangescherpte (2021) WHO-advieswaarden en bevat o.a. ook regels voor monitoring-, modellering, luchtkwaliteitsplannen en publieksinformatie.

De EC stelt o.a. voor in 2030 de nu geldende jaargemiddelde concentraties voor stikstofdioxide en fijn stof te halveren. Deze waarden voor NO₂ en PM₁₀ komen overeen met de oude (2005) WHO-advieswaarden (doelstelling SLA 2030). Ook de waarde PM_{2.5} sluit aan bij de oude (2005) WHO-advieswaarde. Vaststelling van de voorgestelde (Europese) grenswaarden betekent dat de luchtkwaliteit in 2030 hieraan overal

in Nederland, ook in de IJmond, moet voldoen. Daarnaast stelt de EC voor om in gebieden waar aan de normen wordt voldoen nog steeds toe te werken naar reducties van blootstelling.

Ons Programma Gezondheid & Luchtkwaliteit IJmond streeft naar een permanente verbetering van de luchtkwaliteit waarbij wordt toegewerkt naar de nieuwe (2021) WHO-advieswaarden voor stikstofdioxide en fijnstof in 2030 (die nog strenger zijn).

Het jaar 2023 is voor de IJmond cruciaal. Met Tata Steel Nederland zijn voor de zomer 2022 op hoofdlijnen afspraken gemaakt in Expression of Principles (Kamerstuk 32813, nr. 1082). Deze afspraken worden in de komende periode verder uitgewerkt. Uiteindelijk moet er een set bindende maatregelen liggen, die ook leiden tot een forse verdere verlaging van de impact van de fabriek op de omgeving. Verdere uitwerking van de Expression of Principles in afdwingbare maatwerkafspraken, aangescherpte regelgeving en omgevingsvergunningen kunnen verbeteringen van de kwaliteit van de leefomgeving en gezondheid kracht bijzetten.

Contactpersoon: Lyane Peggeman

Postbus 325

1940 AH Beverwijk

0251-263 863

info@odijmond.nl | lpeggeman@odijmond.nl

www.odijmond.nl

20 april 2023 | versie 1.0